

ELOGIUL FETELOR NECĂSĂTORITE ÎN COLINDELE DE LA EST DE NISTRU ȘI BUG

EULOGY OF UNMARRIED GIRLS IN CAROLS FROM THE EAST OF THE DNIESTER AND BUG

LUDMILA CALINA,

competitoare la sectorul folcloristică,
Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei,
lector, Facultatea de Filologie a Universității T.G.Șevcenko din Tiraspol

În articol sunt cercetate colindele culese în spațiile de la est de Nistru și Bug. Autoarea se referă la aspectul semnificativ al Crăciunului, mediatizat, mai ales, cu scopuri de inițiere a flăcăului/fetei în viitoarea lor căsătorie. În baza studiilor realizate de N. Smochină, C. Ionescu, N. Băieșu, A. Golopenția, M. Brătulescu, T. Colac etc., ne-am propus să reliefăm cum este «văzută» asimilarea motivului fetei necăsătorite, atingând o bună parte din segmentul de est și vest al regiunilor colindate. Forța emotivă a colindelor transnistriene rezidă în melodie, sugestivitatea mesajului artistic, cuprins în ele.

Autoarea relevă rolul poetului anonim, care a pus accentul pe mesaj, gând, intenții, dorință, acestea gășind o mai mare deschidere spre sufletul ascultătorului în atmosfera rurală. Meritul de a fi Doamna curților și Stăpâna porților nu i se atribuia oricărei fete, ci doar celei alese, care era desemnată de către întreaga colectivitate rurală, în urma unor probe de inițiere. Această inițiere a fetelor necăsătorite presupunea pregătirea de logodnă și coacerea celui mai mare colac din sat. Aici se înscriu și imaginile sugestive aprobate de către poetul anonim: inelul, merele, leagănul de mătasă, lacrimile pe care le varsă fata, prostirea.

Cuvinte-cheie: colinde, fată necăsătorită, băiat, floare, contaminare și asimilare de colinde, melodie, mesaj, codificare, elogiu

The proposed article prompted us to fix our attention to carols collected and researched in the Eastern areas of the rivers Dniester and Bug. We will refer to a significant aspect of the Christmas celebrations publicized, especially with the aim of initiating a lad or a girl in their future marriage. On the basis of the studies carried out by N. Smochină, C. Ionescu, N. Băieșu, A. Golopenția, M. Brătulescu, T. Colac etc., we intend to highlight the way is «seen» the contamination and assimilation of the unmarried girl's, motif especially when caroling the Eastern and Western regions.

The author of the article reveals the anonymous poet's role, who laid emphasis on the message, thought, intention, desire, and in the rural atmosphere, they find greater openness in the listener's soul. The merit of being the mistress of the courtyards the owner of the gates is not attributed to each girl, but only to the selected one, who was appointed by the entire rural society after some tests of initiation. This procedure presumed preparing of unmarried girls for engagement and cooking the biggest knot-shaped bread. Here are written the suggestive images approved by the anonymous poet: rings, apples, the silk cradle, the tears of the girl, the sheet.

Keywords: carols, unmarried girl, boy, flower, contamination and assimilation of carols, melody, message, coding, eulogy

În lucrarea de față ne propunem să analizăm o bună parte dintre colindele care circulă în spațiile de la est de Nistru și Bug, pentru a identifica răspândirea *motivului fetei necăsătorite*, existente și în alte zone megieșe.

Devalorizând ideea lui Veselovski despre frecvența neînsemnată a motivului fetei în raport cu cele de flăcău, etnologul Petru Caraman neagă această înfirmare (*cu atât mai mult că multitudinea de studii demonstrează reversul acesteia*) și identifică construcția echilibrată a colindelor, „încât colindele de fată mare pot sta pe același plan, dacă nu chiar rivaliza cu cele de flăcău” [1, p. 71].

Indexul tipologic al cercetătoarei Monica Brătulescu ne oferă exemple prețioase despre răspândirea motivului fetei în culegerile de folclor ale lui Bartok, Bârseanu, Brăiloiu, Breazul, Cucu, Drăgoi, Pamfile etc. Menționăm, că aproape în toate colindele românești din segmentul de vest-est se menține regula unității de timp, când participarea actanților la desfășurarea sărbătorilor

nu durează mai mult de o săptămână, iar gazdele primitoare, fetele nemăritate, sunt elogiata de către poetul anonim în culori calde, deși tonalitatea textelor este gravă. În textele din Muntenia și Transilvania fata e așezată în leagăn, iar acesta e purtat de un cerb, de un bou, în alte condiții, „leagănul e suspendat de creanga unui copac ori plutește pe ape. Între timp, fata coase, cântă sau plânge, așteptând pețitorii” [2, p. 222].

Folcloriștii au remarcat acea paralelă între colindat și obiceiul nuntirii, care determină fazele de adolescență și inițierea puberilor în viața social-matură. După criteriile lui Arnold van Gennep, uneori vârsta fiziologică nu corespunde cu cea spirituală a fetei, cu acest prag al logodnei, care urmărește viitoarea căsătorie. Cu toate că fata nu se „antrenează ca flăcăul din colinde, în expedițiile eroice” [1, p. 82–90], cu certitudine, o vedem, mai mult, într-o luptă erotică, prezența ei în societate e una esențială și necesară pentru a iubi și crea o familie. Totdeauna au fost apreciate cele mai nobile valențe, pe care le stăpânește fata de măritat. Ea trebuia să fie o gospodină bună și să aibă destulă înțelepciune, ca să fie apreciată de către bărbatul ei. La începutul anilor 80 antropologii tot mai mult menționează rolul fetei-femeii „*acestui actor social*”, care nu era „*trecut sub tăcere*” [3, p. 212].

Să urmărim unele interferențe ce apar în textele transnistriene și, dacă va fi cazul, ne vom referi și la colinde din Basarabia. În colindele culese de C. Ionescu este elogiata, mai întâi de toate, frumusețea fetelor Ileana, Maria ori Ștefana. Dacă în colinda axată pe spațiul mitic-exotic, unde marea este „*una dintre temele frecvente ce apare în preajma însurătoarei*” [4, p. 89]: „Marea-i mare-i, margini n-are”, apare Ileana, fata cu doi ochi negri, care „nu-mi șade, cum să șădi, / dar îmi șădi, chindosaști”, atunci imaginea ei este definită și amplificată în următoarea variantă a colindei; poetul anonim cizelând mesajul colindătorilor în formula finală a textului: „Da' Ileana șei frumoasă, / Ie să-mi fie sănătoasă...”¹ [6, p. 150].

La fel, urmărim într-o altă bucată de text frumusețea fetei *Da Ileana șea frumoasă*, în care s-a suprapus motivul fetelor de greci (*La izvoare reci* din textele adunate de către muzicologul C. Ionescu). Fără a fi zugrăvită în detalii, după un strict calapod din basm, frumusețea fetei, apare cu certitudine în *plină lumină*, accentuează etnologul P. Caraman, prin „epitete cu foarte scurte caracterizări”: „(Cutare) d’ochi-și negri” [1, p. 82]. Această manifestare stereotipică, caracteristică pentru fetele necăsătorite, nu este întâmplătoare. Ea figurează în mai multe variante ale colindelor din Stroești (*Rage cerbul dintr-un munte*² și *De-al ei chip, de-a ei culoare*³, din Râbnița *Domn din ceruri*⁴, în colinda *La doi meri și la doi peri*⁵).

În colindele de la est de Bug scriitorul anonim își alege cu discernământ fata mult dorită, dintre fetele de greci, iar poetizarea ei se înscrie într-o ambianță epică, unde ea nu e ca toate, ci e o jupâneasă: „Cale o ținea Ion tinerel / Da el calea mi-o țâne, / Ei le mai alege / Pe gene sprâncene / Care mi-e mai nantă / Și mai sprâncenată. / Cu sprânceana trasă / Cu geana sumeasă / În chip de jupâneasă”⁶. Cercetătorul P. Caraman intervine cu niște explicații la obiect, când colindele românești și variantele lor „trec din faza statică la acțiune”, ajungând la portretizări *directe*.

¹ Comuna Dubău 1, județul Dubăsari, inf. Simion Creu, 80 de ani; culeg. Ionescu, C. [5, p. 150].

² AFILL (Arhiva de Folclor din Tiraspol); 2009, ms.6, f.13; s.Stroești, Râbnița; inf. Svetlana M. Chira, 36 de ani; culeg. S. Chira [7, p. 44].

³ AFILL; ms.1, f.5; s. Stroești, Râbnița; informator Ana C. Siurisi, 63 de ani; culeg. S. Siurisi [7, p. 48].

⁴ AFILL; 2009, ms.2, f.4; or. Râbnița; inf. Ludmila A. Cernova, 72 de ani; culeg. V. Medușevscaia [7, p. 51].

⁵ AFIL; 2007; ms.9, f.1; s.Lunga, Dubăsari; inf. Maria I. Dimitrieva; 50 de ani; culeg. O. Ghelas [7, p. 45].

⁶ Bulgarka, inf. Alexe Hârjău. Știa pe vremuri 70 de colinde; culeg. Nicolae Economu, Gh. Bucurescu, Nicolae Marin-Dunăre [8, p. 54].

P. Caraman exemplifică aproape același profil din colinda menționată *al unui chip de jupâneasă*: „Cristina frumoasă, / Cu costiță groasă, Cu sprânceana trasă, / Cu geana sumeasă, / Chip de jupâneasă” [1, p.82]. În colinda din Bulgarka, auzită de la moș Alexe, împărăteasa e geloasă pe fata, care îndrăznește să cânte un *cântec împărătesc*. Repetițiile cuvântului *cântec* la sfârșit de vers și reluarea lui la mijloc de vers sugerează ideea fixată în conștiința oamenilor simpli — chiar dacă cântăreața nu e o împărăteasă, ea totuși cântă un cântec împărătesc, care se aude la cei aleși, în curțile și împărățiile oamenilor: „Ea nu-mi șede să-ni tacă, / Da cântă un cântecel / Și-aist cântec nu-i mojicesc, / Da cântec împărătesc” [8, p. 53].

Justificăm frumusețea și aptitudinile fetei prin comentariile pe care le face P. Caraman eroinei din colind, că pe lângă virtuțile pe care le posedă, „ea mai trebuie să cânte frumos” [1, p. 83]. În aprecierile consemnate de către folcloristul N. Băieșu, fata din colinde cântă mai rar. Teama împărătesei se soldează cu o notă optimistă pentru ambele femei: „Eu îs fată logodită, / Nu azi, mâine nunta-mi vine / Și mă iau de la părinți / Și mă duc la alte curți / Să știu nor' bună părinților / Și cumnată fraților, / Și cumnățică surorilor”. În alte împrejurări, dar cu aceeași ocazie: „Merii, merisorii mei, / Aplecați voi vârfurile, / Să v-adun eu floricele, / Să-mpletesc cununi din ele. / Eu-s d-o fată logodită, / Astăzi-mâine nunta-mi vine”⁷ [9, p. 96], cercetătoarea M. Mocanu precizează că această secvență este „o melodie arhaică, pe potriva textului, colindul vădește un îndelungat proces de evoluție și șlefuire artistică” [9, p.14].

Anume în acest context se cer precizate logodna și nunta fetei, care, precum menționa etnologul N. Băieșu, „se explică prin coincidența de timp: după sărbătorile de iarnă urmează cășlegile, când au loc multe căsătorii, nunți” [10, p. 205]. Logodirea flăcăului holtei Grigore cu Ana, „Mai frumoasă cum să fie — / Parcă-i scrisă-ntr-o hârtie / Și hârtia-i cocostită” și potrivirea lor la port și la față: „Grișa cu Ana-s potrivitiu, / Pe la ochi, pe la sprâncene, / Ca doi hulubași la pene... / Amândoi-s mândri la portu, / Amândoi-s mândri la față” nu o scutesc pe fată de obligațiunea de a se *porăi* prin casă: „Cine-mi porăie prin casă? / Tot Anuța cea frumoasă”⁸ [5, p. 65]. Fata își așteaptă pețitorii, mirele, chindosind și cosind. Atributele, pe care le pregătește ea, sunt necesare în viitoarea căsătorie, iar schimbul de daruri prevede astfel procesul de desfășurare a nunții. Prin interogațiile retorice și afirmațiile din text, fata mare are o mai multă deschidere spre sufletul poetului anonim: „Da'în leagăn șine ședi-u? / Da'Ileana șea frumoasă / Șadi'n leagăn de mătasă / La gherghefuri ghine-mi coase / La tâtân'său prăpuraș-u, / Da'frățân' său guleraș-u / Nu mi-l coase, mi-l spoieștie / Ca de-un frati mi-l gătieștie” [6, p. 115–116].

În altă variantă din s.Stroiești, *zâna florilor frumoasă* șade în leagăn și chiar dacă se află într-o situație de incertitudine din cauza mirelui care-i vine ori nu, și nu se știe coase ea ori descoase, stând la cumpănă, totuși, lacrimi ea varsă, din cauza tristeții care o copleșește, într-un mod relevant de hiperbolic *strângând lacrimile în pahar*: „Dinaintea istor corțuri, / Voilerom și flori de măr, / Sunt doi meri și sunt doi peri, / La trupini îndepărtați, / La vârfuri împreunați. / La tulpina merilor / Este-un leagăn de mătasă. Dar în leagăn cine șade? / Zâna florilor frumoasă. / Nu știu coasă ori descoasă, / Lăcrimioare știu că varsă / Și le strânge în pahar, / Și le-aruncă sub divan”⁹. Acest mesaj profund îl întvedem și în alte variante. De o frumusețe rarisimă, propriu s. Molovata-Nouă, din partea stângă a Nistrului, r.Dubăsari, e colinda satului *Sunt doi meri mândri*

⁷ AF; ms.179. Plavni [9, p. 96].

⁸ AFILL; 2001ms.3, f.1; or. Dubăsari; inf. Ana M. Cojocar, 55 de ani; culeg. N. Todirca, *La trei bordeie de la noi* [7, p. 65].

⁹ AFILL; 2009, ms.6, f.11; s.Stroiești, Râbnița; inf. Svetlana Siurisi, 36 de ani; culeg. S. Chira [7, p. 64].

rotați. Finețea cuvântului din lucrarea lui P. Caraman, de „a le lăsa pe toate la o parte” și de a reveni la momentul căsătoriei în care azi ori mâine se vede fata, acceptă imaginile *celor doi meri mândri rotați și ale viței-de vie*: „Sunt doi meri mândri rotați / De tulpină-ndepărtați, / Viță-n vargă și-o vizdoagă / Și-un cârcel de poamă neagră. / Sus, în vârful merilor/ Este-un leagăn de mătăasă, / Iar în leagăn cine coasă? / Ilenuța cea frumoasă, / Viță-n vargă și-o vizdoagă / Și-un cârcel de poamă neagră. / Ea, cât coasă, lacrimi varsă / Și li varsă-ntr-un stăcan, / Și li dă pe sub divan”¹⁰.

Știm cu certitudine că această variantă a colindei a fost asimilată aproape în toate satele din r.Dubăsari, evident, cu niște schimbări neesențiale. O cunosc și sătenii din satul Doroțcaia, dar cu părere de rău, n-o cântă, deși bărbații trecuți de vârsta de 50 de ani își aminteau că în copilărie o interpretau. Au pătruns texte locale din s.Molovata-Nouă în s.Coșnița-Nouă din r.Dubăsari. De la informatoarea Natalia N. Smolevscaia am auzit colinda satului. Cu câteva adaosuri din formulele mediane, dar și finale, care nu se întâlnesc în alte colinde, textul pare convingător și incitant din punct de vedere al mesajului cântat, unde *domnișoara curților* este radiografiată de către aristocrație: „Trec boierii și-o privesc / Și din față, și din dos, / Ca din fața lui Hristos”¹¹. Tot *domnița cea frumoasă* șede în leagănul de mătăse și-l așteaptă pe Ștefan Vodă: „Ș-noată, șnoată cel bou negru, / Dar în coarne ce-și mai poartă? / Legănașu de mătăasă. / Dar în leagăn cine șăde? Tot domnița cea frumoasă. / Ea, cât șăde ghindosește / Și cu mir se miruiește”¹². În alte colinde fata se joacă cu merele: „Este-un leagăn de mătăasă, / Ler, Doamne. / Dar într-însul cine ședi? / Tot fecioara (cutare). / Ea nu șede cum se șede, / Dar se joacă-n două mere, / În două mere-n două pere, / Sănătate ș-o colindă!”¹³

Simbol erotic, mărul îi arată inițiatoarei traseul spre logodire. Jocul dezinvolt al fetei ar putea să aibă asimilări directe din poveștile fantastice, despre care pomenește și P. Caraman. În poveștile pe care le comentează Ovidiu Bârlea, mărul îl scoate din muțenie pe erou și-i *redă graiul*, „fata împăratului își alege soțul, lovindu-l cu un măr în șiragul de pețitori care i se perindă” [11, p. 245–248]. Tot la O. Bârlea găsim răspunsul la întrebarea noastră. Într-o legendă, — specifică savantul folclorist, pământul se reazemă pe *mărul roșu*. Deci, aceste mere roșii consună cu rodirea pământului și, evident, cu rolul femeii de a se menține în statutul de mamă, de a fi acel mecanism al inițierii unei noi familii în societate, dând naștere viitoarelor generații. Vom preciza și rolul leagănului, în care șede sau doarme fata, cosind ori cântând. Acest obiect sfânt pentru mamă și de odihnă pentru viitorul ei copilăș, căruia i se cântă primele doine și versuri cu *nani-nani, liuliu-liu și a-a-a* redă credința poporului român în cultul familiei, în care s-au cimentat de veacuri obiceiurile copiilor, unde ei sunt salvați de la nesomn prin cântecele de leagăn. Toate pregătirile de către nuntă sunt niște descoperiri metaforice ale *viței-de vie* din colinda interpretată de către colectivul din s.Molovata-Nouă, explorări prin care Adina Hulubaș menționează că „pătrunderea treptată a semnificațiilor este atestată de maeștri inițiatori, învățători mai cunoscători, care înțeleg amprenta simbolică și descoperă sugestia maritală” [12, p. 597–613]. În alte texte cucoana Ileana, *măturând și dereticând*, găsește un ineluș și un fuiorel în curțile părinților ei: „Da cucoana Ileana / Măturând și dereticând / Curțile părinților / Ni-o găsat un ineluș / Di aurel: / «-Dă-ni-l, Maică, /

¹⁰ AFP (Arhiva Folclorică Personală); 2014, ms.1, f.4; Festivalul-concurs al tradițiilor și obiceiurilor de iarnă *Aho, Aho, răsună Nistrul!*; s.Molovata-Nouă, Dubăsari, ansamblul folcloric *Sălcioara*, culeg. L. Calina [7, p. 62].

¹¹ AFP; 2009, ms.5, f.10; s.Coșnița-Nouă, Dubăsari; inf. Natalia N. Smolevscaia, 19 ani; culeg. L. Calina [7, p. 61].

¹² AFP; 2013, ms.5, f.1; s.Roghi, Dubăsari; inf. Raisa M. Tcacenco, 46 de ani, Ghidirimschi Ana, 26 de ani; culeg. L. Calina [7].

¹³ AFILL; 2007, ms.20, f.8; s.Hrustovaia, Camenca; inf. Maria V. Gordienko, 63 de ani; culeg. L.Taşco [7, p. 49].

Dă-ni-l, dragă, / Să ni-l duc la zlătar / Ca să-ni facă un inel / Pi dej-tu mititel, / Să-ni cibă di logodit / Și di gândit». / Măturând ș-dereticând / Curțile părinților / Ni-o gășat un fuiorel / Di aurel: / «-Dă-ni-l, Maică, / Dă-ni-l, dragă, / Sî ni-l dau la perietor / Sî-l perie ghinișor / Și-ncetișor / Să ni-l facă cinci / Năfrâmi / Ș-o năfrămuță / Di mătasă / Să-ni cibă / Pintru nănașă, / Năfrâmi late la cumnate»¹⁴.

Decodificate, toate aceste simboluri capătă un strat arhaic de logodire și nuntă a fetei. Prostirea (colinda *La trochina bradului din raionul Grigoriopol*) și floarea alb-albastră („Floriciți alb-albastră — / S-o pui vara pe-o fereastră, / Cine-a treci s-o privească, / Pe Maria s-o nvoiască...”¹⁵) alcătuiesc caracterul pur și sufletul neîntinat al fetei. Textele din colinde, în pofida unor circumstanțe ce alcătuiesc o delimitare netă a stării sociale a flăcăului, care are curți și porți, față de fata pețită demonstrează că autorul popular prețuiește nu atât mijloacele bănești ale fetei, cât priceperea, măiestria ei de a țese *stegușor de domn domnesc*. Meritul de a fi doamna curților și stăpâna porților nu i se atribuia fiecărei fete, ci doar celei alese, care era desemnată de către întreaga societate rurală, în urma unor probe de inițiere. Această inițiere a fetelor necăsătorite presupunea pregătirea de logodnă și coacerea celui mai mare colac din sat.

Pețitorii, în colindele lui N. Smochină, N. Băieșu etc., dar și în celelalte texte auzite și culese de către noi, au intenții serioase față de fată, precum vedem în majoritatea formulelor finale, conforme cu expresia: „Dă-ni-o, nii, Doamni, / Cî n-o eu sî cii roabî, / Da o eu sî-ni cii doamnî, / Sî-ni domnească curțli și porțli”.

În concluzie, de remarcat că forța emotivă a colindelor transnistriene rezidă în melodie și sugestivitatea mesajului artistic. În aceste texte autorul a pus accent pe mesaj, gând, dorință, iar în atmosfera rurală acestea găesc o mai mare deschidere în sufletul ascultătorului.

Referințe bibliografice

1. CARAMAN, P. *Colindatul la români, slavi și alte popoare*: studiu de folclor comparat. Ed. îngr. de S. Ciubotaru; pref. de O. Bârlea. București: Minerva, 1983.
2. BRĂTULESCU, M. *Colinda românească*. București: Minerva, 1981.
3. MIHĂILESCU, V. *Antropologie. Cinci introduceri*. Ed. a 2-a rev. și ad. Iași: Polirom, 2009.
4. BUHOICIU, O. *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*. București: Minerva, 1979.
5. *Colinde din Transnistria*. Alcăt. C. Ionescu. Chișinău: Știința, 1994.
6. IONESCU, C. *Colinde din Transnistria*. Pref. de T. Herseni; postf. de C. Mohanu. Chișinău: Știința, 1994.
7. CALINA, L. *Colindă-ne, Doamne!* Ed. îngr. de etnologul T. Colac. Chișinău: Grafema Libris, 2014.
8. GOLOPENȚIA, A. *Românii de la est de Bug*. Volumul 2. Vol. ed., cu introd., note și coment. de S. Golopenția. București: Editura Enciclopedică, 2006.
9. MOCANU, M. *Colinde din Sudul Basarabiei*. Chișinău: Inst. de Filologie, 2007.
10. BĂIEȘU, N. Tradiții etnofolclorice ale sărbătorilor de peste an. In: *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din Nordul Caucazului*. Chișinău: Acad. de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, 2007, pp. 205–209.
11. BÂRLEA, O. *Mică enciclopedie a poveștilor românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
12. HULUBAȘ, A. Inițierea. Definiții europene și tipare folclorice românești [online]. In: *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european*. Iași: Editura Alfa, 2009, pp. 597-613 [accesat 26.09.2016]. Disponibil: http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/597-613%20HULUBAS%20Adina.pdf

¹⁴ Comuna Lozovata; inf. Afenia Cozișcurt (Cojocscurt), 48 de ani, 3 clase bisericești; culeg. Anton Rațiu [8, p. 194].

¹⁵ AFP; 2013, ms.2, f.1; s.Crasnaia-Gorca-Grigoriopol; inf. Efrosinia S. Busuioc, 77 de ani, culeg. L. Calina [7, p. 50].